

Literature Research Quarterly

Vol. 12, No. 2,

Summer 2024

pp. 43-71

Original Article

The Comparison of the Style of Travel Writing in the Contemporary Literature of Lebanon and Iran: A Case Study of the Travelogues of Discovering the Hidden Art of Aruban Techniques and from Pariz to Paris

Abolhassan Amin Moghdisi^{1*}, Abdullah Hosseini², Elahe Mokhtari³

1. Full Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran
3. PhD student in the field of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Khwarazmi University, Tehran, Iran

Received date: 2024.02.20

Accepted date: 2024.08.10

Extended Abstract

The travelogue is the real observations of the author, which is presented in the form of a book or travelogue, one of the most noticeable one is called *Kashf al-Makhbaa ān Fonon Aruba* (Al-Mousi, 1427 AH, 99). Among Arab and Iranian thinkers and authors who decided to go to Europe in their own time and did an important work that few people thought about at that time, one can refer to Ahmed Faris who was a Parisian scholar that went on these trips to find his lost half that he was always looking for.

A more accurate identification of the narrative characteristics of Ahmed Faris Shadiyaq and Bastani Parisi is rooted in the characteristics of the narration of the Easterners from the West, which has a fluent prose, providing important and outstanding information about the conditions of the West.

The research question underlines what made these two authors write travelogues

---

*Corresponding Author's E-mail: abamin@ut.ac.ir

and in which parts are there similarities or differences? To answer this question, Ahmed Faris Shadiaq's travelogue is compared with the ancient Parisian travelogue in a comparative method and space in the American school.

The statistical community of the research also includes the book *Discovering the Hidden Art of Aruba, from Paris to Paris*, and the studies that have been done so far on this subject are only focused on the fame of this respected researcher and author, however, a comparative study was not previously conducted.

This research, using a comparative method and atmosphere in the American school, relying on library studies, aims to provide a new analysis of the differences and similarities that are in the essence of these two literary works with a comparative attitude. Its theoretical framework is also based on the life course of these two great ancient writers, Parisi and Fars Shadiyaq, on the discovery of the element of similarity in the lives of both of these authors, and by explaining this element, it has been attempted to show a new horizon about the quality of the narration of these two books.

The study aimed to analyze and examine the views of these two writers about the West by giving examples from both. For this purpose, they have presented a special category based on the study of the works of these two in an innovative way.

News and report style

In general, reading these two books, it seems that Shadyaq presents a kind of report writing to the audience. This can also be deduced from its table of contents, for example when he talks about the passport or the invention of the clock, the schools and the hospital of Paris. In the case of Bastani Parisi, we can also claim this style of writing, but with a slight difference, and that is that Bastani in his book, after mentioning a case in the form of a report, also mentions marginal issues and goes from one branch to another in the type of writing. His style is actually memoir writing.

Analysis of social issues

In ancient Parisian writings, most of the time, we see the analysis and comparison of European society and social issues considering our own country. As can be seen, Shadiyaq is only satisfied with the social description of the people of Paris and does

not compare them with our own people.

Description of the material and spiritual problems of Europe

The issue that attracts our attention is that in Shadiyaq's book, the material description is more visible than the cultural and spiritual description, while in the ancient book of Parisi, there are descriptions of both of these.

Analysis of political issues

In the ancient travelogue of Paris, political issues are mentioned and, of course, it is compared with our own country. Compared to the book *Kashf Al-Mukhbaa*, on page 360, we see that Shadiyaq compares the two cities of Paris and London. There is a difference of opinion in comparing East and West. In the book *From Pariz to Paris*, the author's mind seeks to find similarities and differences between his own land of Iran (East) and the land he traveled to (West). In this way, the author has focused his intention on a more complete and accurate way by bringing poems, proverbs and everything that he can, what we do not find in Shadyaq's writings. He may compare several European cities, but he does not compare East and West.

Difference in using simple and complex literary style

It seems that both authors have used simple and clear language for their writings and descriptions and have been able to attract the audience to a large degree, but the use of poetry, proverbs, jokes, and pictures partially reduces this simplicity. Due to its familiar language terms, it is easy and understandable for anyone with any scientific degree to read the book of Parizi. While the writing style in the book *Kashf al-Makhba* Shadyag is a dry style, the author has multiplied this by bringing numbers and figures. Shadyaq's writing style is not very simple and easy to understand for the general public.

Historical details along with the number

The point that is clear in these two books is that, in most cases, these two great writers mentioned the historical reasons and issues in detail with the names of the people and their detailed information, and they described the things they saw by mentioning the exact number. They converted them into numbers and figures, but

doing so, it seems that Shadiyaq has provided a more accurate ratio compared to the Parizi.

The Comparison of the descriptions

It seems that in this section, the plurality of descriptions and mention of its details are more visible in Shadiyaq's writings. He describes palaces, buildings, churches, cemeteries, and the way people dress in Europe, and he does not hesitate to mention any case for its precise description, something that we rarely see in the text of the ancient Parisian book. In other words, in this book, we see the description, but not as much as Shadiyaq's descriptions, nor in a precise and detailed way.

Comparison of bringing memories, proverbs and poetry in travelogues

Bastani Parisi has used more poems and proverbs in his book. He started his book by giving examples with humorous language to attract the audience's attention and technique and to bring along with him something that can rarely be seen in Shadyaq's book.

Comparing Westerners' praise and fascination with their kings

In a part of his book, Shadyaq eulogizes one of the rulers of Paris and praises him. But in the ancient writings of Paris, even though there are many poems, there is no poem in praise of European pashas and monarchs. His poetry is more in line with the explanation of his content.

Using photos in travel writing

Parisi's ancient book contains his manuscripts and photos related to his trip to Europe. What makes his book different from other travelogues is that it makes the audience have a more accurate picture of the description and existing conditions as well as providing the text with photographed documents. On the other hand, we see Shadiyaq who did not use this element at all in his book and it is enough to describe the places he visited.

The issue of women and hijab

In Shadiyaq's books and writings, we see a lot of views and analysis about the

issues of women and hijab, so that even the names of women and their clothes can be seen in the naming of some sections. Something that is rarely seen in ancient Parisian writings.

The degree of westernization of writers

It seems that with the studies conducted by the researchers in this research, the element of westernization is less visible in the works of these two great writers, and if there is a definition of the west somewhere, it is because it is attractive and likeable and that both authors wish for the development of their country, indicating how good it would be if this technology and these cultures existed in their own country. This lack of westernization shows the originality of both these writers and it is very beautiful that a person can travel to a country and not be completely fascinated by it.

Conclusion

It seems that Bastani Parisi has made his text more beautiful and simple by using jokes, anecdotes, memories, poems and proverbs in his book, which basically makes the audience of his travelogue not tired of reading and more interested than the other travelogue. His main goal of choosing this style was to focus on the audience and embellish the dry and soulless realities of travel and its events, and turn them into a more literary and attractive text for the audience. On the other hand, it seems that only Shadiyag spoke about some issues, such as the issue of women and hijab, the use of numbers and figures, the precise and detailed description of architectures, the travelogue-like reporting style that makes his travelogue even more to be noticed by the audience. It seems that this difference in the ideology of these two writers goes back to their worldview, that is which issues are more valuable and less valuable for each of them.

Reference

- **Holy Quran**, translated by Foladvand, Qom: Qom Printing House
- Abboud, Bek Maroon, (1365 AH), "Illam al-Nahda al-Hadith: Ahmad Faris al-Shadiyaq 1804-1887", Al-Katab magazine, Sunnah al-Awli, part 10, pp. 587-606

- Abi Abdallah, Abdallah, (2000), *Tarikh al-Mawazna and Christianity of the Middle Ages*, Beirut
- Abi Rizq, Youssef, (1383 AH), "Ahmad Faris Al-Shadyaq", *Al-Irfan Magazine*, Al-Wahed and Al-Khamsoon, Rabi' Al-Awwal, pp. 35-32
- Al-Baba, Muhammad Zuhair, (1423 A.H.), "Bab `` Alam Man Al-Turath: Ahmad Faris Al-Shadiyaq: A Brief Study of His Family's Lamkan and the Story of His Life and Changes", *Al-Turath Al-Arabi Magazine*, No. 87-86, pp. 329-345
- Al-Mousa, Khalil, (1427 A.H.), "Types of Al-Rawaiya in Syria", *Al-Majda Al-Marafa*, No. 520, pp. 108-89
- Al-Shadyaq, Ahmed Faris, (1866 AD), *Discovering the hidden art of Aruban techniques*, Cairo: Dar al-Katab al-Masri.
- Bastani Parisi, Mohammad Ebrahim, (1351), *From Pariz to Paris*, Tehran: Amirkabir Publications
- Ewaz, Ibrahim, (2017), "Mukhtarat Al-Sahf: Al-Shadiyaq in Aruba 1805-1887", *Al-Irfan Magazine*, Volume 5 and Elston, Jamadi Al-Oli, Part 5, pp. 630-624
- Fakhouri, Hana, (Bita) *Islamic World Encyclopaedia Conference*, translator: Bozarjamehr, Haider, vol. 26, pp. 727-725.
- Matvi, Mohammad Hadi, (1989 AD), *Ahmad Faris al-Shadiyaq: 1801-1887, Life and Works of the Arab Renaissance*, Beirut.
- Mohammad Tabrizi, Ahmad, (1402), "Journey around the world", *Iran Newspaper, Plus Nowruz Special* 6, April 4, 1402, p. 3
- No name. (1311 AH), *Al-Sheikh Ahmad Faris Al-Shadyaq (description of his compositions)*, *Al-Hilal Magazine*, *Sunnah Al-Thaniyyah*, 25 Ramadan, Part 15, 456-453
- Novaihaz, Ajaj, (1972-1983), *Protocols of the Sages of Zion*, Damascus
- Saadi Shirazi, Golestan, (2018), Tehran: Mersal Publications
- Solh, Emad, (1987), *Ahmad Faris al-Shadiyaq*, Atareh and Asreh, Beirut
- Zidan, Jerji, (B.T.A.), *Translations of the famous people of the East in the 19th century*, Beirut: Dar al-Maktaba al-Hayat.

تطبیق سبک سفرنامه‌نویسی در ادبیات معاصر لبنان و ایران؛ بررسی موردی سفرنامه‌های کشف المخبأ عن فنون أوروبا و از پاریز تا پاریس

ابوالحسن امین مقدسی^{۱*}، عبدالله حسینی^۲، الاله مختاری^۳

۱. استاد تمام گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
۳. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

پذیرش: ۱۴۰۳/۵/۲۰

دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

چکیده

خداوند برای اینکه آدمی بتواند سرنوشت همه انسان‌ها را ببیند، توصیه به سفر فرموده است تا آنجا که می‌گوید: «قل سیروا فی الأرض». دنیا آنقدر بزرگ و آدمیزاد آنقدر گونه‌گونه است که هر انسانی را محو آفرینش جهان می‌کند. در این پژوهش سعی شده با تکیه بر روش نقد ادبیات تطبیقی به شیوه مکتب آمریکایی، به مقایسه دو سفرنامه از احمد فارس شدیاق و محمد ابراهیم باستانی پاریزی پرداخته شود. پس از دسته بندی انواع تحلیل‌ها، این نتیجه به دست آمد که هر دو نویسنده از نظر سبک نگارشی، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی داشتند و مسائلی مشترک در بین نوشته‌های نویسندگان به چشم می‌خورد. این مسائل مشترک شامل جذاب بودن معماری اروپا نوع البسه و پوشش آنها، وصف ساختمان‌ها، وصف تکنولوژی، فرهنگ و... است که هر دو این نویسندگان از این مهم برای نگارش خود بهره گرفته‌اند. از نظر اسلوب نگارش نیز با هم تفاوت‌هایی دارند. به نظر می‌رسد باستانی پاریزی در کتاب خود با بهره گرفتن از شوخی، حکایت، خاطره، شعر و ضرب‌المثل متن خود را زیباتر و ساده‌تر کرده است که اصولاً به کارگیری این سبک، باعث می‌شود مخاطب سفرنامه وی، از خواندن خسته نشود و شیفته‌تر سفرنامه را دنبال کند. هدف

Email: abamin@ut.ac.ir

* نویسنده مسئول:

اصلی وی از انتخاب این سبک، مخاطب‌محوری و تلطیف واقعیت‌های خشک و بی روح سفر و حوادث آن و تبدیل آنها به متنی ادبی و جذاب برای مخاطب بوده است. در مقابل به نظر می‌آید در مورد برخی موضوعات، فقط شدیاق است که سخن به میان آورده است؛ مثل مسئله زنان و حجاب، استخدام اعداد و ارقام، وصف دقیق و با جزئیات معماری‌ها، سبک گزارش‌گونه سفرنامه که باعث می‌شود سفرنامه وی بیش از پیش مورد توجه مخاطبان قرار بگیرد. به نظر می‌رسد این تفاوت در ایدئولوژی این دو نویسنده به نوع جهان‌بینی آنان برمی‌گردد که چه مسائلی برای هر کدامشان باارزش‌تر و کم‌ارزش‌تر است.

کلمات کلیدی: سفرنامه‌نویسی، ادبیات معاصر ایران و لبنان، احمد فارس شدیاق، محمد ابراهیم باستانی پاریزی، کشف المخبأ عن فنون أوروبا، از پاریز تا پاریس

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

دنیا آنقدر بزرگ و آدمیزاد آنقدر گونه‌گون است که همه رنگ‌های عالم برای تشخیص و تبیین حالات درونی و بیرونی آنان هرگز کفایت نمی‌کند. وقتی کسی از سفر باز می‌گردد، مردم بیشتر حرف‌هایش در باب گونه‌گونی خلائق را اغراق و دروغ می‌پندارند و این شعر معروف سعدی را پنهان و آشکار به زبان می‌آورند که: «جهان دیده بسیار گوید دروغ». (سعدی، ۱۳۹۸ ش: ۳۲)؛^۱ اما حقیقت آن است که در دنیای پهناور، آنقدر مطلب راست و حقیقی اعجاب‌انگیز و «دروغ‌نما» هست که اگر آدم آنها را بازگوید، هیچوقت احتیاج به دروغ گفتن برای جلب نظر خلق نخواهد داشت. خداوند حتی برای اینکه آدمی سرنوشت دروغگویان را هم ببیند، توصیه به سفر فرموده است، آنجا که گوید: «قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف كان عاقبت المكذبین»^۲ (پاریزی، ۱۳۵۱ ش: ۷-۶)

سفرنامه عبارت است از مشاهدات واقعی نویسنده یا مؤلف که در قالب کتاب یا سفرنامه ارائه می‌شود. از جمله سفرنامه‌ها می‌توان سفرنامه الشدیاق به نام «کشف المخبأ عن فنون أوروبا» را نام برد. (الموسی، ۱۴۲۷ ق: ۹۹) این کتاب در مورد سفر به انگلیس و فرانسه است که از ۱۸۴۸

۱. باب اول در سیرت پادشاهان، حکایت شماره ۳۲

۲. انعام/ ۱۱

میلادی شروع شد و تفصیل جزئی و دقیقی از خانه‌ها، طرز زندگی کردن آنها، وسایل زندگی، وصف خیابان‌ها، موزه‌ها، نمایشگاه‌ها، وسایل ارتباطی و... ارائه داده شده است. شدیاق در این کتاب می‌خواست یک تصویر واقعی را از جامعه اروپایی به مردمان سرزمین خود ارائه کند. (عوض، ۱۳۹۷ق: ۶۳۰)

از جمله اندیشمندان و مؤلفان عرب و ایرانی که تصمیم گرفتند در زمان خودشان به اروپا بروند کمتر کسی در آن زمان به موضوع نوشتن سفرنامه فکر می‌کرد. احمد فارس شدیاق و باستانی پاریزی برای پیدا کردن نیمه گمشده خود، به این سفرها رفتند.

ادبیات تطبیقی در آمریکا

در آغاز قرن نوزدهم میلادی، گروهی از نویسندگان آمریکایی در صدد شناخت بهتر و بیشتر ادبیات اروپایی برآمدند. ایشان سعی داشتند تا پیوندهای بیشتری میان ادبیات آمریکا و اروپا بوجود آورند؛ اما شروع رسمی ادبیات تطبیقی در دانشگاه‌های آمریکا سال‌های ۱۹۰۴-۱۹۰۸ میلادی بوده است. دو شرط تفاوت زبان و ضرورت ارتباط در این مکتب را نفی می‌کنند، چون در این مکتب پژوهشگر ادب تطبیقی به دنبال ارتباط تاریخی نیست. بلکه تاریخ تکیه گاه اوست؛ در این دیدگاه پژوهشگر برای روشن شدن موضوع از مستندات تاریخی مدد می‌گیرد، ولی ارتباط تاریخی دو ادب شرط نیست.

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

شناسایی دقیق‌تری از ویژگی‌های روایتگری احمد فارس شدیاق و باستانی پاریزی، که بی‌هیچ تردیدی، ریشه در ویژگی‌های روایتگری شرقی‌ها از غرب دارد، اطلاعات مهم و برجسته‌ای در مورد اوضاع و احوال غرب ارائه می‌دهد که از جمله مواردی است که ضرورت و هدف این پژوهش را شامل می‌شود. دلیل انتخاب این دو نویسنده این بوده است که هر دو تقریباً در فضای فرهنگی مشابهی زندگی می‌کردند و سفر به اروپا داشته‌اند و هر دو نویسندگان بزرگ و صاحب‌نام بودند و تألیفات زیاد و متفکرانه‌ای در زمینه غرب داشته‌اند.

احمد فارس شدیاق در نگارش آثار خود روانی و سادگی خاصی دارد و الفاظ را با معانی ارتباط خوبی داده است، وی تسلط کامل به آنچه که می‌خواهد، بگوید دارد که ما به طور واضح در سفرنامه وی با نام *کشف‌المخبأ* می‌بینیم؛ وی زمانی که می‌خواهد چیزی را از پاریس وصف کند،

معمولاً شبیه آن را در بین عرب‌ها پیدا می‌کند و به آن تشبیه می‌کند و وجه تمایز آن‌ها را می‌گوید. گاهی اوقات جوری از موضوع اصلی خارج می‌شود که اصلاً حس نمی‌کنید و پس از توضیحاتی با سبک بسیار ساده و بلیغ به موضوع اصلی باز می‌گردد. (ب. ن، ۱۳۱۱ق: ۴۵۳) در مورد سبک نگارش باستانی پاریزی نیز باید گفت بر خلاف عمده کتاب‌های تاریخی که اغلب نثری سرد و سنگین دارند، بیشتر نوشته‌های تاریخی باستانی پاریزی پر از داستان‌ها و ضرب‌المثل‌ها و حکایات و اشعاری است که خواندن متن را برای خواننده آسان‌تر و لذت‌بخش‌تر می‌کند. به علاوه کتاب‌های باستانی پاریزی معمولاً پاورقی‌های بسیار مفصلی دارند که گاهی از خود متن هم مفصل‌تر است^۳؛ بنابراین وی را می‌توان علاوه بر ادیبی هنرمند، مورخی توانا نیز به حساب آورد که تاریخ را به خوبی و ماهرانه به ادبیات فارسی پیوند می‌زند.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

چه دلیلی باعث شد که این دو نویسنده به نوشتن سفرنامه پرداختند و در کدام قسمت‌ها موارد تشابه و یا تفاوت دارند؟ در این پژوهش سعی شده که پاسخ به این سوال داده شود که سفرنامه احمد فارس شدیاق با سفرنامه باستانی پاریزی در روش و فضایی تطبیقی در مکتب آمریکایی بررسی و مطابقت داده شود.

۴-۱. پیشینه پژوهش

جامعه آماری پژوهش نیز شامل کتاب *کشف‌المخبط عن فنون أوروبا، از پاریز تا پاریس* است و پژوهش‌هایی که تا به حال در این مورد انجام شده است هم فقط در قالب معرفی این پژوهشگر و نویسنده است و تا به حال پژوهشی تطبیقی در مورد آن‌ها صورت نگرفته است.

۵-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

3. https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF%D8%A7%D8%A8%D8%B1%D8%A7%D9%87%DB%8C%D9%85_%D8%A8%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%DB%8C_%D9%BE%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%B2%DB%8C

این پژوهش به روش تطبیقی در مکتب آمریکایی با تکیه بر مطالعات کتابخانه‌ای، بر آن است تا تحلیلی نوین از تفاوت‌ها و مشابهت‌ها که در بطن این دو اثر ادبی است، ارائه کند. چهارچوب نظری آن نیز افزون بر سیر زندگی این دو نویسنده بزرگ باستانی پاریزی و فارس شدیاق، بر کشف عنصر مشابهت در زندگی هر دو نویسنده استوار است و کوشیده شده تا با تبیین این عنصر، افقی تازه پیرامون کیفیت روایت این دو کتاب نشان داده شود.

۲- ادبیات نظری

۲-۱. احمد فارس الشدیاق

فارس بن یوسف بن منصور بن جعفر ملقب به الشدیاق، مارونی مذهب بود. او در سال ۱۸۰۴م در عشقوت متولد و در بیروت بزرگ شد و درس خواند. او بسیار به علم و علم‌اندوزی علاقه داشت. تا جایی که یکی از مشاهیر علم و ادب و زبان زمان خودش شد. از جمله آثار مشهور او می‌توان به کتاب «المخبأ» اشاره کرد که حاوی افکار عمیق او در مورد جهان و هستی است. شدیاق در لبنان متولد شد، در مصر بزرگ شد و در پاریس، لندن و تونس به پختگی رسید و در قسطنطنیه به پیری رسید و دار فانی را وداع گفت. (أبی رزق، ۱۳۸۳ق: ۳۵-۳۲) شدیاق در مصر به تدریس پرداخت و خود نیز می‌آموخت تا آنجا که در ادبیات عرب چیره دست شد. از این رو محمد علی پاشا خدیو مصر، مسئولیت روزنامه‌الوقائع المصریة را به او واگذار کرد. (عبدالله أبی عبدالله ۲۰۰۰م، ج ۴: ۱۱۵) شدیاق در این کشورها تمام مدت سعی می‌کرد آثار بسیار ارزشمندی را بیافریند و با وجود تلاش‌های که در این مناطق انجام می‌داد، توانست کتاب «کشف‌المخبأ عن فنون‌أروبا» را بنویسد و به دعوت از انجمن کتاب مقدس به دانشگاه کمبریج انگلیس رفت و در آنجا در ترجمه کتاب مقدس به زبان عربی شرکت کرد. این ترجمه در لندن به چاپ رسید (صلح ۱۹۸۷م: ۵۶-۵۵)؛ اما این ترجمه موجود نیست. شدیاق ترجمه این کتاب را به تنهایی به پایان رساند. ظاهراً ساموئل لی، نماینده انجمن ترجمه کتاب مقدس، پس از اسلام آوردن شدیاق، صلاح دید که این ترجمه جمع‌آوری شود. (نویهض ۱۹۸۹م، ج ۲: ۳۰۰-۲۹۹) شدیاق به فرانسه و برخی دیگر از کشورهای اروپایی سفر کرد و کتاب کشف‌المخبأ عن فنون‌أروبا درباره آداب و سلوک اجتماعی اروپاییان و علوم و آثارشان را نوشت. (زیدان، بی تا، ج ۲: ۱۰۴) شدیاق در سفرش به لندن و پاریس آنچه دیده بود را، به رشته تحریر درآورده است. (البابا، ۱۴۲۳ق: ۳۴۵-۳۲۹) در

قرن نوزدهم میلادی، ادبیات زنده و پویایی مثل «کشف‌المخبأ» پیدا نمی‌شود. (عبود، ۱۳۶۵ق: ۵۹۰) به نظر می‌رسد این کتاب در زمان خود کتاب بسیار ارزشمندی بوده و چون وسایل ارتباطی مثل الان در دسترس نبوده، صحبت‌ها در مورد غرب برای کسانی که اصلاً آن فضا را نه دیده و نه شنیده بودند بسیار جالب و جذاب بود. به اضافه اینکه این کتاب با ظرافت خاصی به شرح همه جزئیات پرداخته است که ارزش این کتاب را بیش از پیش می‌کند.

۲-۲. محمد ابراهیم باستانی پاریزی

محمد ابراهیم باستانی پاریزی (۳ دی ۱۳۰۴ پاریز - ۵ فروردین ۱۳۹۳ تهران) تاریخ‌دان، نویسنده، پژوهشگر، شاعر، موسیقی‌پژوه و استاد دانشگاه تهران بود. محمد ابراهیم باستانی پاریزی در سوم دی‌ماه ۱۳۰۴ در پاریز، از توابع شهرستان سیرجان در استان کرمان زاده شد. باستانی پاریزی در کتابش به اولین سال‌های سفر خود که از کوهستان پاریز شروع شد، اشاره می‌کند. سفری که از پاریز به سیرجان شروع شد و در نهایت به اروپا و پاریس رسید. خواندن سفرنامه لذتی وصف‌ناپذیر دارد. هنگام خواندن سفرنامه‌ها، ناگهان خودت را در جغرافیایی متفاوت با مردمانی غریبه می‌بینی و از این حس ماجراجویی سرشار از لذت می‌شوی. اینکه شخصیتی ادیب و فرهیخته مثل محمد ابراهیم باستانی پاریزی، سفرهایش را نگارش کرده، ارزش زیادی دارد. کتاب «از پاریز تا پاریس» سفرنامه‌های باستانی پاریزی به چند شهر ایران و چند کشور اروپایی است.

باستانی پاریزی در کتابش به اولین سال‌های سفر خود که از کوهستان پاریز شروع شد، اشاره می‌کند. سفری که از پاریز به سیرجان شروع شد و در نهایت به اروپا و پاریس رسید. باستانی پاریزی در طول این سال‌ها دائم در سفر بود و با نثری شیوا و دلپذیر خاطراتش از سفر را به نگارش درآورد. دقت او در جزئیات ستودنی است. به‌ویژه زمانی که خاطراتش را با اصطلاحات و داستان‌های کهن فارسی در می‌آمیزد (محمد تبریزی، ۱۴۰۲ش: ۳). او جزئیات دلنشینی را با همان زبان گرم و ساده همیشگی‌اش بیان می‌کند. از نخستین دعای سفری که پدرش در گوش او خواند تا سفر به سرزمین‌ها و شهرهای مختلف، "محمد ابراهیم باستانی پاریزی" این خاطرات را چنان زنده و ملموس بیان می‌کند که گویی خواننده با او "از پاریز تا پاریس" همسفر و همقدم بوده است.

«این سفرنامه مملوء از اصطلاحات و دانستنی‌هایی است که خواه به محل زندگی شخص وی در پاریز و خواه به مکان‌هایی که به آن سفر کرده بود، برمی‌گردد. از خرجین پر از نان خشک و پوست پنیر تا شکمبه قرمه و مغزو، از جوزاقد تا کشک خلال، وی توشه سفرهای ساده اولیه‌اش و نحوه صورت گرفتن این مسافرت‌ها را تعریف می‌کند. او مخاطب را گاهی بر پشت چهارپا می‌نشانند و رختخوابش را نیز پشت همان مرکب می‌بندد تا ده فرسنگ مسیر را یک شبه همراه وی گز کند و گاهی او را در یک هواپیمای بزرگ و مجلل با بوفه‌های پذیرایی متعدد می‌نشانند تا شهر را زیر نورافکن هواپیما تماشا کند. از تجربه مسافرت در سالن‌های آراسته و فیلم‌های سینمایی که در مسیر برای مسافران پخش می‌شد تا تعاملات مسافران با هم سخن می‌گوید و اینکار را چنان گرم و صمیمی انجام می‌دهد که گویی سفر هم اکنون جریان دارد.» (ب.ن، ۱۴۰۱ش: ایران‌کتاب)^۴

۳-۲. مکتب آمریکایی

ادبیات جهانی، در طول تاریخ پر فراز و نشیب خود، با خلق و آفرینش آثار برجسته ادبی از سوی شاعران و نویسندگان توانمند ملل و تمدن‌های گوناگون، مواجه بوده است. در میان انواع شناخته شده ادبی، نوع سفرنامه‌نویسی، جایگاه ویژه‌ای در ادبیات ملل با سابقه و کهن جهان دارد. فرنسوا یوست که او را پدر ادبیات تطبیقی آمریکا می‌دانند، دربارهٔ این مکتب گوید: «در مکتب آمریکایی تطبیق آنچه بیش از پیش اهمیت یافته است این است که ادبیات تطبیقی در عرصهٔ پژوهش به دور خود نتنیده و خود را محدود نساخته است.» (یوست، ۱۳۸۷ش: ۳۳) «در مکتب آمریکایی، حیطة ارتباطات و تأثیرات ادبی، یکی از زمینه‌های عمده پژوهشی در ادبیات است.» (ولک، ۱۳۷۳ش: ۲۲۳) بنابراین، مکتب تطبیقی آمریکا که در نیمهٔ دوم سدهٔ بیستم سر بر کشیده بود، زیبایی‌شناسی و توجه به نقد و تحلیل را در رأس کار تطبیق‌گر قرار می‌دهد؛ بنابراین گسترهٔ ادبیات تطبیقی در میان دو یا چند ملیت مختلف و در پردازش‌های هنری روی می‌دهد. مهم‌ترین اصول حاکم بر این مکتب عبارتند از:

- شرط تفاوت زبان و شرط ارتباط تاریخی بین دو ادبیات و یا دو اثر ادبی مورد تطبیق یک شرط ضروری و لازم نیست.
- بررسی میان دو ادبیات و یا بررسی میان یک اثر ادبی با اثر ادبی دیگر از جهات و ابعاد

4. <https://www.iranketab.ir/book/11846-from-pariz-to-paris>

گوناگون امکان‌پذیر است، بدون آنکه میان دو ادبیات و یا دو اثر، رابطه تاریخی و فرهنگی باشد و حتی بدون آنکه زبان آنها متفاوت باشد. (تمیم‌داری، ۱۳۹۵ش: ۱۳۷-۱۳۳)

در مکتب آمریکایی، می‌توان دو شخصیت ادبی را صرفاً به دلیل وجود همسانی‌ها یا شباهت در تأثیری که بر جامعه خود داشته‌اند، مورد تطبیق و مقایسه قرار داد و وجوه این شباهت‌ها را در زندگی شخصی و آثارشان پیدا کرد. (تیمداری، ۱۳۹۶ش: ۶۴)

۳- پردازش تحلیلی موضوع

در تکمیل و تعریف ادبیات تطبیقی بر اساس مکتب آمریکایی آمده است که ادب تطبیقی، بررسی ادبیات در خارج از کشوری معین است. بر اساس این مکتب کار ادبیات تطبیقی صرفاً مطالعه رابطه یا رابطه‌های ادبی میان فرهنگ و ادبیات ملل گوناگون نیست؛ بلکه ادبیات تطبیقی ارتباط تنگاتنگی با دیگر رشته‌های علوم انسانی و هنرهای زیبا از قبیل نقاشی، سینما، تئاتر، موسیقی، مجسمه‌سازی، تاریخ، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، ادیان، فلسفه و زبان‌شناسی دارد. ادبیات تطبیقی به تنوع در وحدت و وحدت در تنوع معتقد است و ضمن استقبال از تضارب اندیشه‌ها و تعاملات فرهنگ‌های ملی ملل گوناگون بر حفظ هویت‌های بومی هم تأکید می‌ورزد و به ادبیات و فرهنگ ملی ملل گوناگون هم ارجح می‌نهد. دوام بقای هر تمدنی در ارتباط با تقویت و التزام به جهان‌بینی، آداب، سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی آن تمدن شناخته می‌شود؛ بنابراین در این بخش نگارندگان قصد دارند تا با آوردن مثال‌هایی از این دو نویسنده، به تحلیل و بررسی دیدگاه آن‌ها در مورد غرب پی ببرند، برای این منظور، دسته‌بندی خاصی را بر اساس مطالعه آثار این دو به صورت نوآورانه ارائه کرده‌اند که بدین شرح است:

۳-۱. سبک خبری و گزارش‌گونه

به طور کلی، با خواندن این دو کتاب، به نظر می‌رسد که شدیاق نوعی نوشته گزارش‌گونه به مخاطب ارائه می‌دهد، این را می‌توان از فهرست مطالب آن نیز برداشت کرد؛ مثلاً زمانی که از گذرنامه صحبت می‌کند یا اختراع ساعت، مدارس و بیمارستان پاریس و...؛ برای مثال در صفحه ۲۶۵ از کتاب خود می‌نویسد، «ثُمَّ إِنِّي رَكِبْتُ الْبَاخِرَةَ الَّتِي تُسَافِرُ مِنْ لَنْدِرَةَ إِلَى بُولُونِ بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ الْوَاقِعِ فِي السَّادِسِ مِنْ كَانُونِ الْأُولَى، وَكُنْتُ أَرْجُو أَنَّهَا تَقْلَعُ فِي تِلْكَ اللَّيْلِ فَوْقَ

الضَّبَابُ الْكَثِيفُ حَتَّى تُعَذِّرَ السَّقْرَ إِلَى الصَّبَاحِ، فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ الْمَذْكُورَةِ صَادَفْنَا الْجُرُزَ فِي الْبَحْرِ، فَانْتَبَرْنَا نَحْوَ أَرْبَعِ سَاعَاتٍ حَتَّى جَاءَ الْمُدُّ، فَلَبَّغْنَا الْمَدِينَةَ فِي الْفَجْرِ...»^۵ (الشدياق، ۱۸۶۶م: ۲۶۵) بدین صورت طرز نوشتار در نوشته‌های او به صورت گزارش‌گونه است. در مورد باستانی پاریزی هم می‌توان مدعی این سبک از نوشتار با تفاوتی اندک شد و آنهم اینکه باستانی در کتاب خود، بعد ذکر یک مورد به صورت گزارش، مسائل حاشیه‌ای را هم به میان می‌آورد و ازین شاخه به آن شاخه رفتن در نوع نگارش او به چشم می‌خورد، سبک او در واقع خاطره‌نویسی است. به نظر می‌رسد تفاوتی که اینجا بین این دو اثر دیده می‌شود سبک گزارش‌گونه شدیاق، و بیان خاطرات باستانی پاریزی است؛ برای مثال وقتی که شروع به صحبت درباره غذای هواپیما می‌کند، در ابتدا می‌گوید: «تاها را در هواپیما به ما دادند، ناهاری دلچسب و پر گوشت و کم نان و این از خواص غذاهای اروپایی است. از کناره دریای مدیترانه که سرازیر می‌شویم، دیگر نان و آب جای خود را به سیب زمینی و گوشت و شراب می‌دهند! کم‌ذوق‌ها البته به آب معدنی اکتفا می‌کنند. این دخترهای زیبا روی هلندی که میهماندار هواپیمای K.L.M بودند، واقعا در پذیرایی اعجاز می‌کردند، تصور بفرمایید که در ظرف نیم ساعت حدود ۲۰۰ تن را غذا دادند یا به قول معروف «سرو» کردند.» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۵۵-۴۵۴) بدین ترتیب بعد از وصف غذای اروپایی، نوشیدنی و سپس دخترکان مهماندار وصف شده‌اند.

۲-۳ تحلیل مسائل اجتماعی

نوشته‌های باستانی پاریزی در بیشتر اوقات جامعه و مسائل اجتماعی اروپا با کشور خودمان تحلیل و مقایسه می‌شود. چنان‌که در آغاز امر از تفاوت فرهنگی بودن یا نبودن پاسبان در شهر سخنوری می‌کند و می‌گوید: «فی المثل عصر نخستین روز ورود من به وین، کوشش من این بود شاید یک پاسبان در شهر ببینم؛ اما هرچه بیشتر جستم کمتر یافتم، نه پاسبان راهنمایی و نه پاسبان گشت.» (همان: ۴۵۶) بعد به مقایسه می‌پردازد و می‌گوید: «امروز با اینکه چراغ قرمز می‌شود و با

۵. سپس من سوار کشتی شدم که از لندن به بولونی می‌رفت، بعد از نیمه شب ششم دی ماه و من فکر می‌کردم که آن شب طولانی شود، مه شدیدی همه جا را فرا گرفت که تا صبح امکان سفر وجود نداشت. وقتی به شهر بولونی نزدیک شدیم با جزایری در دریا مواجه شدیم؛ به همین دلیل حدود چهار ساعت منتظر ماندیم و سحرگاه به شهر رسیدیم.
۶. به نظر قصد نویسنده از کم ذوق بودن، مقید و ملتزم به عقاید خودشان است.

اینکه چراغ احتیاط هست، باز هم پاسبان لازم داریم که سوت بزند و چون معمولاً کسی اعتنایی به سوت پاسبان ندارد، یکی دو نفر افسر هم باید باشند و چون رانندگان ارتشی از این‌ها هم حساب نمی‌برند، یکی دو دژبان نیز به چشم می‌خورد و با همه اینها، همه چشم دوخته‌ایم که چطور با همه این نمایندگان قانون مبارزه کنیم و...» (همان: ۴۵۶) اصل بر نشان دادن شباهت‌های این دو اثر است؛ در حالی که تفاوت را نشان می‌دهد؛ زیرا او به وصف مسائل اجتماعی می‌پردازد؛ ولی فرهنگ آن جامعه را با جامعه ما مقایسه نمی‌کند؛ مثلاً در وصف مردم فرانسه می‌گوید: «وَلَا شَيْءٌ يُعْجِبُنِي مِنْ أحوالِ الْفَرَنْسِيِّينَ أَكْثَرُ مِنْ مَعْرِفَتِهِمْ لِلنَّاسِ، فَإِنَّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَخْرُقُونَ عَلَى الْإِنْكِلِيزِ لَوْ أَقَامُوا بَيْنَ الْفَرَنْسِيِّينَ سِنِينَ لَمْ تَكْسِبِهِمْ مَخَارِقَهُمْ خَرْقَةً يَسْتَرُونَ بِهَا عَوْرَتَهُمْ أَوْ رَغِيفًا يَفْتَأُ^۷ ضَجْرَهُمْ، وَاعْلَمْ أَنَّ أُمَّةَ الْفَرَنْسِيِّينَ أُمَّةٌ قَدِيمَةٌ مَشْهُورَةٌ مَشْهُودٌ لَهَا بِالْفَضْلِ وَالْتَّقَدُّمِ فِي الْمَعَارِفِ وَالْمَسَاعِي الْعَظِيمَةِ...»^۸ (الشدياق، ۱۸۶۶م: ۳۳۶) همینطور که دیده می‌شود، شدياق فقط به وصف اجتماعی مردم پاریس بسنده کرده و آنها را با مردم خودمان مقایسه نمی‌کند.

۳-۳- وصف مسائل مادی و معنوی اروپا

موضوعی که بسیار توجه ما را به خودش جلب می‌کند، این است که در کتاب شدياق وصف مادی بیشتر از وصف فرهنگی و معنوی به چشم می‌خورد، در حالی که در کتاب باستانی پاریزی وصف هر دو این‌ها وجود دارد. در فهرست کتاب‌المخبا وصف بسیاری از اشیاء مادی وجود دارد، مثل: وصف موزه صفحه ۲۹۱، کلیسا ۳۱۶، قبر ناپلئون ۳۱۸، ساختمان‌ها ۳۲۲، بازارها ۲۹۲ و... به صورت بسیار مختصری در مورد مسائل فرهنگی صحبت شده است در حالی که در سفرنامه باستانی پاریزی هم مسائل معنوی مثل «وین و علاقه مردم وین به هیتلر» در صفحه ۴۵۸ و هم مسائل مادی مثل «برج‌های شهر» در صفحه ۴۶۰ به چشم می‌خورد.

۷. یکسر حدته (کسره می‌گیرد).

۸. من در مورد وضعیت فرانسوی‌ها چیزی را بیشتر از دانش آنها در مورد مردم دوست ندارم، این افرادی که با انگلیسی‌ها مخالفت می‌کنند سال‌ها در بین فرانسوی‌ها زندگی می‌کردند، حملات آنها پارچه‌ای نشد که با آن عورت خود را بپوشانند و هنوز از پارچه‌هایی که آنها درست کرده اند استفاده می‌کنند و یا هجوم‌های آنان یک قرص نان برای رفع کسالت آنها نشد (کنایه از این است که آنها نتوانستند کاری برای خودشان انجام دهند) و بدانند که ملت فرانسه ملتی است که به فضیلت و پیشرفت در دانش و کوشش بسیار معروف است.

۳-۳ تحلیل مسائل سیاسی

در سفرنامه باستانی پاریزی از مسائل سیاسی سخن گفته شده و بالطبع با کشور خودمان مقایسه شده است؛ مثلاً در بخش «عدل خدایی» در صفحه ۴۶۱ در مورد اتریش و درآمد نسبتاً کم و جمعیت کم آن سخن گفته شده که آنها چگونه با امکانات کم خود، از طریق برق درآمد نسبی دارند و بقیه درآمد آنها از راه صنایع و گردشگری است؛ اما «با وجود اینکه مملکت پردرآمدی نیست، ولی ظاهر شهر و مردم هرگز گویای فقر نیست.» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱: ۴۶۱) و سپس در ادامه می‌گوید که صاحبان این دم و دستگاه‌ها برای عقد قرارداد نفت سر بر آستان شرق دارند، و سالیانه میلیون‌ها دلار ماشین‌های خود را ناچرند، در ازای نفت به شرق بفرستند. تا حدی از نظر خود عدول کردم که چرا همه خوشبختی‌ها در کنار آنهاست. (همان: ۴۶۲) در مقایسه با کتاب کشف‌المخبط در صفحه ۳۶۰ شدياق به مقایسه دو شهر پاریس و لندن پرداخته و می‌گوید: «إن ارتكاب القتل في باريس بالنسبة إلى لندرة نادر جداً، لاسيما الآن؛ حيث أجازت دولة إنكلترا للخلعاء والمنفيين أن يرجعوا إلى بلادهم بعد انقضاء مدتهم. تُقبُّ الديار والحوانيت والاختلاس من الديار والمحترفات والدواوين ونسبة القتل. العوارض التي تُحدث للمسافرين في الأرتال فإنها في بلاد الإنكليز كثيرة. والحقُّ بها أيضاً العوارض التي تقع في طرق المدينة بمرور الحوافل والعواجل وسائر أنواع المراكب...» (الشدياق، ۱۸۶۶: ۳۶۰) همینطور که دیده می‌شود، شدياق به وصف مسائل سیاسی نیز پرداخته است؛ اما با دولت‌های شرقی، مقایسه نمی‌شود.

۳-۴ اختلاف نظر در مقایسه شرق و غرب

همانطور که در بالا بیان شد و در ادامه نیز پرداخته خواهد شد، در کتاب *از پاریز تا پاریس* ذهن

۹. امروز ارتکاب قتل در پاریس بسیار پایین‌تر از لندن است، به صورتی که حکومت انگلیس خلافکاران مهاجر را مجبور می‌کند بعد از طی شدن مدت زمان زندانی آنها به سرزمینشان بازگردند.

تخریب منازل و مغازه‌ها، اختلاس از منازل، مغازه‌ها، ادارات و میزان قتل نیز از جمله مواردی است که در پاریس کمتر از لندن اتفاق می‌افتد.

مالیاتی‌هایی که از کاروان‌ها برای مسافران می‌گیرند در کشورهای انگلیسی زیاد است و تصادفاتی که در جاده‌های شهری با عبور اتوبوس‌ها و انواع وسایل نقلیه رخ می‌دهد نیز بر آنها تاثیر می‌گذارد.

نویسنده دنبال یافتن شباهت‌ها و تفاوت‌ها در بین سرزمین خود ایران (شرق) و سرزمینی است که به آن سفر کرده (غرب) است. در این راه نویسنده، با آوردن شعر، ضرب‌المثل و هر آنچه که بتواند مقصود خود را به صورت کامل و دقیق‌تری برای مخاطب بازگو کند، بیان کرده است. چیزی که عملاً در نوشته‌های شدیاق دیده نمی‌شود. او ممکن است چند شهر اروپایی را با هم مقایسه کند؛ ولی مقایسه بین شرق و غرب ندارد. شدیاق ممکن است در مورد ساختمان‌ها و مردم و حتی تفاوت شهرهایی که به آنها سفر کرده سخن بگوید؛ اما در موارد خیلی نادر، در مورد شرق سخنی به میان می‌آورد.

۳-۵ تفاوت در به کارگیری سبک ساده و پیچیده ادبی

به نظر می‌رسد، هر دو نویسنده از زبان ساده و روشنی برای نوشته‌ها و توصیفات خود بهره گرفته‌اند و توانسته‌اند تا درجه زیادی مخاطب را به خود جذب کنند؛ اما به کار گرفتن شعر، ضرب‌المثل، مزاح، عکس تا حدی این سادگی را در کتاب باستانی پاریزی بیشتر کرده است و با اصطلاحات زبانی خودمانی که دارد برای هرکس با هر درجه علمی راحت و قابل فهم است؛ مثلاً در صفحه ۴۵۹ باستانی پاریزی می‌گوید: «هیتر خود را اتریشی و همشهری مردم این مملکت می‌دانست، بدین سبب هم امروز هم آن کینه‌ای که مردم اروپا، حتی خود آلمان‌ها نسبت به هیتر دارند، در اعماق قلب مردم وین دیده نمی‌شود.» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱: ش: ۴۵۹) در حالی که سبک نگارش در کتاب *كشَف المَخْبِأ* شدیاق سبکی خشک است که نویسنده با آوردن اعداد و ارقام این خشکی را چند برابر کرده است و برای عموم مردم به راحتی قابل فهم نیست. این موضوع را می‌توان در تمامی مطالب کتاب را دریافت کرد؛ به عنوان مثال در صفحه ۳۶۹ کتاب شدیاق می‌گوید: «وَكَانَ فِيهِ آلَةٌ تُصْنَعُ ۲۸۰۰ مَغْلَفٌ لِلْكَتَبِ، مُصَمَّغَةٌ مَطْوِيَةٌ فِي سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ، وَآلَةٌ تُصْنَعُ حُرُوفُ الطَّبَعِ بِنَفْسِهَا، وَتَحْوِ ۱۷۰ نَوْعًا مِنَ التُّورَةِ وَالْإِنْجِيلِ.» (شدیاق، ۱۸۶۶: ۳۶۹)

۳-۶ مقایسه شهرهای غربی باهم

در نوشته‌های بالا ذکر شد که شدیاق خیلی از مقایسه مسائل غربی لذت می‌برد و این را در

۱۰. دستگاهی داشت که ۲۸۰۰ جلد کتاب درست می‌کرد و در یک ساعت چسبانده و تا می‌کرد و ماشینی داشت که خود حروف را ردیف می‌کرد و حدود ۱۷۰ نوع تورات و انجیل.

نوشته‌های خود منعکس کرده است. این مقایسه‌ها ممکن است در مورد مقایسه شهرها از نظر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی یا مسائل دیگر مثل حجاب و... باشد؛ مثلاً در صفحه ۳۶۱ از کتاب شدیاق حقوق بین دو شهر لندن و پاریس را مقایسه می‌کند و می‌گوید: «تولیه المراتب من یتجفها فإن دولة فرنسا لا تُولي جاهلاً مرتباً إلا ما ندر، فأما عند الإنكليز فتوليه المراتب إما تكون بالمحاباة والاختصاص أو بتعريضها للبيع، وهذا الأخير مستفيض في مراتب العساكر البرية وما زال الناس يُمنون أنفسهم بإصلاح هذا الجلل وما برح كتاب الأخبار يُدَدون به وينصحون أرباب الأمر والنهي بتلافيه.»^{۱۱} (شدیاق، ۱۸۶۶م: ۳۶۱) در این کتاب ۱۴ مورد اختلاف پاریس و لندن و به طور کلی فرانسه و انگلیس را بیان می‌کند و در مورد شرق حرفی به میان نمی‌آورد. باستانی پاریزی نیز در مواردی اندک به مقایسه بین شهرها و کشورهای اروپایی می‌پردازد. چنان‌که در صفحه ۴۸۳ در بخش اروپا و زمستان می‌گوید: «زمستان برخی کشورها بسیار طولانی است و کشورهای شمالی آنجا که اصولاً بهار و تابستان حساسی ندارند و به قول خودشان اسکاندیناوی تنها دو فصل در سال دارد: زمستان سبز و زمستان سفید! تابستان سوئیس چنان زیباست که تلافی زمستان طولانی آن را می‌کند و مردم آن در همین سه چهار ماه، بار زمستان خود را می‌بندند.» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۸۴-۴۸۳)

۷-۳ ذکر جزئیات تاریخی همراه با عدد

نکته روشن این دو کتاب این است که، این دو نویسنده بزرگ در اغلب موارد به صورت دقیق دلایل تاریخی و مسائل آن را با نام اشخاص و اطلاعات دقیقشان ذکر کرده‌اند؛ ولی با این حال به نظر می‌آید شدیاق در مقایسه با باستانی پاریزی نسبت دقیق‌تری را ارائه داده است. گاهی اوقات آوردن عدد و جزئیات باعث جذب مخاطب می‌شود. در صفحه ۴۸۵ کتاب /از پاریز تا پاریس، نویسنده می‌گوید: «این باغ‌ها که نام چارلی چاپلین و آقاخان و فاروق در ژنو دارند مثل باغ بریژیت باردو در جزائر کاپری ایتالیا، در واقع به نام آنها ولی به کام خود مردم سوئیس است:

۱۱. اعطای درجه به کسانی که مستحق آن هستند؛ زیرا دولت فرانسه به شخص بی دانش درجه نمی‌دهد مگر در موارد نادر. در مورد انگلیسی‌ها، دسترسی به رتبه‌ها یا از طریق حمایت آنها و یا تخصص آنهاست یا با عرضه آنها برای فروش. مورد اخیر در رده‌های نیروی زمینی گسترده است و مردم همچنان برای رفع این نقص تلاش می‌کنند و اخبار نویسان همچنان آن را تقبیح می‌کنند و به امر و نهی توصیه می‌کنند که از آن دوری کنند.

معشوقه به نام من و کام دگران است چون غره شوال که عید رمضان است

مالک اصلی همه این باغ‌ها خود مردم سوئیس هستند که از آب و هوا و فضای آن همیشه استفاده می‌کنند و هر سال میلیون‌ها دلار برای خرج باغبان و نگاهداری گلها و باغچه و آلاچیق از مالکان ثروتمندش تلکه می‌کنند و خودشان در آنها خوش می‌گذرانند. من وقتی آپارتمان بزرگ و چند میلیون سپهبد بختیار را در بالای عمارت هشت طبقه در کنار دریای نیس و بر ساحل زمردین لاجوردی دیدم نیز، این نکته برایم تداعی شد که واقعا دنیا دست کیست و مال کیست؟» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۸۵) در مقایسه با کتاب شدیاق علاوه بر ذکر مسائل تاریخی دقیق و نام آنها و نامگذاری کشورها از عددهای بالا به طور دقیقی استفاده کرده و می‌گوید: «إِنَّ فَرَنْسَا كَانَتْ تُسَمَّى فِي الزَّمَنِ الْقَدِيمِ بِالْغَالِ، ثُمَّ سُمِّيَتْ بِهَذَا الْإِسْمِ الْمُتَعَارِفِ الْآنَ نَسْبَةً إِلَى الْفَرَنْكِ الَّذِينَ فَتَحُواهَا، وَهُمْ قِبَائِلٌ مِنَ الْبِلَادِ الشِّمَالِيَّةِ. وَأَرْضُ هَذِهِ الْمَمْلَكَةِ حَصْبِيَّةٌ، يَنْبُثُ فِيهَا الْأَشْجَارُ وَالْبَقُولُ وَالْحُبُوبُ غَالِبًا. وَكَانَتْ أَرْضُهَا مُنْذُ نَحْوِ سَبْعِينَ سَنَةً مُهْمَلَةً، أَمَا الْآنَ فَقَدْ بَدَّلَ الْجُهْدُ فِي حَرْثِهَا وَتَنْبِيْتِ الْأَشْجَارِ فِيهَا حَتَّى صَارَتْ قِيمَةُ مَحَاصِلِ الْأَرْضِ وَغَلَلِهَا، تَبْلُغُ فِي الْعَامِ 5,337,178,000 فرنك، يَصْرَفُ عَلَى ذَلِكَ 3,552,000,000 فَيَكُونُ الْفَائِضُ فِيهَا 1,685,178,000 فرنك، وَهِيَ كَثِيرَةٌ الْمَعَادِنِ، يَوْجَدُ فِيهَا مَعْدَنُ الذَّهَبِ، لَكِنْ عَلَى قِلَّةٍ وَيَكْثُرُ فِيهَا الْفِضَّةُ وَالْحَدِيدُ وَالرَّصَاصُ وَالنُّحَاسُ وَالتُّوتِيَا وَغَيْرُ ذَلِكَ، وَعَدَدُ سُكَّانِهَا فِي سَنَةِ ۱۸۴۵ م كَانَ 32,500,000¹² مِنْهُمْ مِيلْيُونَانِ وَثَلَاثُ بَرُوتِسْتَانَتِ وَيَهُودٍ، وَلَعَنَتْ قِيمَةُ الْمَجْلُوبِ مِنَ التَّجَارَةِ إِلَى فَرَنْسَا فِي سَنَةِ ۱۸۴۳ م 846,606,940 فَرَنْكًا وَقِيمَةُ الْخَارِجِ مِنْهَا 643,961,677 فَرَنْكًا¹³» (شدياق، ۱۸۶۶م: ۲۷۶)^{۱۴}. همینطور که در پاورقی هم دیده می‌شود

12. فی سنه ۱۸۷۴م بلغ عدد سكان فرنسا 36,383,481 نفسا (شدياق، ۱۸۶۶م: ۲۷۶) (در سال ۱۸۷۴ میلادی جمعیت فرانسه به ۳۶۳۸۳۴۸۱ نفر رسید).

۱۳. منذ التاريخ المذكور اتسعت تجارة فرنسا اتساعا عظيما، فإن جملة المجلوب إليها في سنة ۱۸۷۹م بلغت 4,594,837,000 فرنك، وهي عبارة عن 183,793,480 ليرة إنكليزية، وبلغت جملة الخارج منها في السنة المذكورة 3,163,090,000 فرنك أو 126,523,600 ليرة. (شدياق، ۱۸۶۶م: ۲۷۷) (از زمان فوق الذکر، تجارت فرانسه تا حد زیادی گسترش یافته است. کل مبلغ وارد شده در سال ۱۸۷۹ میلادی به ۴۵۹۴۸۳۷۰۰۰ فرانک، که ۱۸۳۰۷۹۳۰۴۸۰ لیر انگلیسی است، و کل واردات در سال فوق الذکر به ۳۰۱۶۳۰۰۹۰۹۰۰۰ FRANCS یا ۱۲۶۵۲۳) (شدياق، ۱۸۶۶م: ۲۷۷)

۱۴. در زمان های قدیم، فرانسه را گال می‌نامیدند، سپس این نام شناخته شده را با اشاره به فرانک‌هایی که آن را فتح کردند، که قبایلی از کشورهای شمالی بودند، به آن دادند. سرزمین این مملکت حاصلخیز است و درختان، حبوبات و غلات اغلب در آن می‌رویند. زمین آن حدود هفتاد سال مورد بی توجهی قرار گرفته بود؛ اما اکنون در شخم زدن آن و درختکاری در آن تلاش شده است، تا جایی که ارزش محصول و محصول زمین به ۵۳۳۷۱۷۸۰۰۰ فرانک در سال رسیده است. ۳۰۵۲۰۰۰۰۰ برای این هزینه می‌شود پس ملازاد آن ۱۶۸۵۱۷۸۰۰۰ فرانک خواهد بود حاوی مواد معدنی بسیار است. طلا به مقدار کم در آن وجود دارد و نقره، آهن، سرب، مس، مس،

در این بخش شدياق به صورت دقيقي عمل می کند و همه اعداد را به صورت جزئی و دقيق بيان می کند. شدياق از صفحه ۲۷۶ تا ۲۸۷ به شرح اعداد در مورد همه مسائل می پردازد.

۳-۸ مقایسه میزان وصفها

به نظر می رسد در این بخش، کثرت وصفها و ذکر جزئیات آن، بیشتر در نوشته های شدياق به چشم می آید. آنجا که به وصف قصر، ساختمان، کلیسا، قبرستان، و نحوه پوشش مردم در اروپا می پردازد و از ذکر هیچ موردی برای وصف دقيق آن دریغ نمی کند. در وصف لباس های اهل پاریس می نویسد، «إِنَّهَا فِي الْجُمْلَةِ وَضِيئَةٌ فَاجِرَةٌ، وَأَكْثَرُ أَنْوَاعِ الثِّيَابِ الَّتِي تُبَاعُ عِنْدَ الْبَارِزِينَ وَلَا سِيمَا الْحَرِيرُ أَحْسَنُ مِمَّا يُوجَدُ بِلَنْدِرَةِ إِلَّا الْكَتَانُ، فَأَمَّا الْمَلَابِسُ الْمُخِيطَةُ فَلَيْسَ لِعُمَرِيِّ مِنْ مُنَاسِبَةٍ بَيْنَ مَا يُبَاعُ هُنَا وَمَا يُبَاعُ فِي لَنْدِرَةِ، فَإِنَّ مَنْ يَشْتَرِي ثَوْبًا مُخِيطًا فِي لَنْدِرَةِ يَلْزِمُهُ أَنْ يَسْتَأْجِرَ مَعَهُ خِيَاطًا لِيَصْلِحَهُ لَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ، وَلَا هَلْ بَارِيسَ تَنْطَسُ زَانِدٌ فِي أَشْيَاءٍ كَثِيرَةٍ مِمَّا لَا يَعْبَأُ بِهِ الْإِنْكَلِيزُ، إِلَّا أَنْ نِسَاءَهَا اللَّوَاتِي يَعِشْنَ مِنْ كَدِّ أَيْدِيهِنَّ يَلْبَسْنَ أَحَدِيَّةً كَأَحَدِيَّةِ الرِّجَالِ وَذَلِكَ مُنْكَرٌ فِي لَنْدِرَةِ وَإِذَا خَرَجْنَ فِي الْأَسْوَاقِ خَرَجْنَ مِنْ دُونِ بَرْنِيطَةِ وَلَا شَالٍ» (شدياق، ۱۵۱۸۶۶م: ۳۲۴) چیزی که کمتر در متن کتاب باستانی پاریزی وجود دارد؛ یعنی در کتاب پاریز تا پاریس وصف موجود است ولی نه به اندازه کثرت توصیفات شدياق و نه به شکل دقيق و جزئی؛ مثلاً در وصف قبرستان استانبول پاریزی می نویسد: «دانشکده تاریخ را در محوطه قبرستان قدیمی اسلامبول بنا کرده اند! قبرهای مردگان به همان حالت قدیم، زنده و گویا، باقی مانده اند! هر قبری سنگی عظیم بر فراز آن نهاده و شعری فارسی و عربی تا ترکی - که در واقع مخلوط فارسی و عربی است - بر آن آکنده شده، و مهمتر از آن مجسمه هایی روی آن هاست. مثلاً اگر صاحب قبر روحانی بوده، یک عمامه بزرگ از سنگ مرمر تراشیده اند و بر فراز ستون استوانه ای شکلی به

و غیره نیز در آن موجود است. جمعیت آن در سال ۱۸۴۵ پس از میلاد ۳۲۵۰۰۰۰ نفر شامل دو و یک سوم میلیون پروتستان و یهودی بودارزش واردات تجاری به فرانسه در سال ۱۸۴۳ پس از میلاد ۸۴۶۶۰۶۹۴۰ فرانک و ارزش آنچه خارج شد ۶۴۳۹۶۱۶۷۷ فرانک بود.

۱۵. در کل کالای لوکسی است و بیشتر انواع لباس هایی که افراد برجسته به خصوص ابریشم می خریدند بهترینش در لندن است به جز کتان. در مورد لباس های دوخته شده هم برای سن من مناسب است، آنچه در اینجا فروخته می شود و آنچه در لندن فروخته می شود قابل مقایسه نیست. هر کسی که در لندن لباس دوخته شده بخرد باید هر روز یک خیاط برای تعمیرش استخدام کند و مردم پاریس در بسیاری از چیزهایی که انگلیسی ها به آنها اهمیتی نمی دهند دچار سختگیری مفرط می شوند. اما زمانی آن که با زحمت خود زندگی می کنند، کفش هایی مانند کفش مردانه می پوشند و این در لندن مکروه است و وقتی به بازار می روند، بدون کلاه و شال بیرون می روند.

ارتفاع یک متر، روی قبر نهاده‌اند، اگر سپاهی و افسر بوده، مجسمه‌ها با شمشیر و کمان است، و هرکدام به یک صورت خاص. به ایرج افشار و دکتر ستوده همراهان این سفر گفتم که در واقع استادان تاریخ دانشگاه اسلامبول، «چاه را کنار دریا کنده‌اند.»^{۱۶}؛ زیرا بهترین محل برای دانشکده تاریخ اسلامبول، همین قبرستان تاریخی است.^{۱۷} مگر نه این است که من، یک روزگاری، معلمان تاریخ را مزاربانان تاریخ نامیده بودم. «(باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۸۳-۴۸۲) همانطور که مشاهده شد، در بیشتر مطالب کتاب وصف کوتاه و مختصری از اروپا از زبان باستانی پاریزی آورده شده و به ذکر کامل جزئیات پرداخته نشده است.

۹-۳ مقایسه در آوردن خاطره، ضرب‌المثل و شعر در سفرنامه

باستانی پاریزی در کتاب خود بیشتر از شعر و ضرب‌المثل بهره گرفته است. او کتاب خود را با آوردن مثال با زبان طنز برای دیگران جذاب و مخاطب را به خود جذب می‌کند، چیزی که کمتر در کتاب شدیاق می‌توان دید. باستانی پاریزی خوب می‌داند که مخاطب از خواندن مسائل واقعی زود خسته می‌شود و نیاز به زبان طنز و لطافت متن دارند. او در جای جای کتاب خود مطالب زیادی برای توضیح بیشتر در پاورقی نوشته است که گاهی توضیحات تکمیلی از متن اصلی بیشتر می‌شود. مثلاً در بخش طبیب، بیماری، بیمه و... ازین صنعت بسیار بهره گرفته است. مثل عبارتی همچون این پول را از کجا بیاورد؟^{۱۸} فیروزه ابواسحاقی^{۱۹} مرض شناس^{۲۰}. «(همان: ۴۷۶-۴۷۴)

۱۶. عنوان تابلو مؤسسه تاریخ چنین نوشته شده «تاریخ آراشتی مالاری انستیتو» یعنی مؤسسه تحقیقات تاریخی.
 ۱۷. درست مثل دانشکده معقول و منقول سابق -الهیات امروز خودمان. که بر فراز قبرستان قدیم سرچشمه بنا شده و استادان عزیز الهیات -خواه ناخواه. هر روز زیارت اهل قبور هم دارند.
 ۱۸. بیخود نیست که مهمترین دعای خلق ایران این است: «الهی که پولت نصیب دوا و دکتر نشود.» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۷۴)
 ۱۹. این مرد از اختیار بود، وقتی بیماری نزد او می‌آمد، با اندک حق‌العلاج گاهی دوی او را هم می‌داد. یک روز بیماری رسید، دکتر به او گفت: دکتر دو مثقال روغن چراغ به او داد. بیمار یک قران حق‌العلاج گوشه‌قالیچه دکتر گذاشت و رفت. فردا آمد. دکتر پرسید: خب شکمت هیچ کار کرد؟ بیمار جوواب داد، نه آنقدر که به درد بخورد. دو تا ذره مثل شکل گوسفند! مرحوم دکتر نفیسی گفت: فلان فلان شده، می‌خواستی با یک قران حق‌العلاج و دو مثقال روغن چراغ، برایت فیروزه ابواسحاقی دفع شود! (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۷۴)
 ۲۰. یک وقت در یکی از دهات کرمان بیماری را سوار گاو کردند که به شهر پیش «میرزا علیرضا حکیم بیاورند. این عقیده هست که گاو از خر نرم تر راه می‌رود و به همین علت معمولاً بیمار را بر گاو می‌نهند. در بین راه گاو رم کرد و بیمار را به زمین انداخت و دست او شکست. میرزا علیرضا وقتی بیمار و دست شکسته او را دید متعجبانه گفت: چرا او را سوار خر نکردید؟ اطرافیان بیمار گفتند، به علت

«امروز دکتر ذکاء به «دو» راضی نیست و سخن از «سه» می‌گوید:

دو دل بودن در این ره، سخت‌تر عیب است سالک خجل هستم ز کفر خود که دارد بوی
ایمان هم» (همان: ۵۰۹)
نوشته‌های او سرشار از خاطره، حکایت، ضرب‌المثل و شعر است. چیزی که در کتاب کشف
المخبطاً تقریباً دیده نمی‌شود.

۱۰-۳ مقایسه مدح غربی‌ها و شیفتگی نسبت به پادشاهان آنها

شدیاق در قسمتی از کتاب خود به مدیحه‌سرایی درباره یکی از حکام پارسی می‌پردازد و او را
می‌ستاید. او می‌گوید: «ثُمَّ عُدْتُ إِلَى بَارِيسَ، وَأَتَّفَقَ أَنْ تُؤَلِّيَ الْمَلِكَ الْآتِي ضَبْطَ الْأُمُورِ السِّيَاسِيَّةِ،
وَهُوَ يَوْمئِذٍ رَئِيسُ الشُّورَى وَقَهْرَ مَنَاوِئِهِ وَحَاسِدَهُ فَأَشَارَ عَلَيَّ بِعَضِّ مَعَارِفِي أَنْ اِمْتَدَحَهُ بِقَصِيدَةٍ، فَإِنَّهُ
ذُو إِمَامٍ بِالْعَرَبِيَّةِ، وَلَهُ اِطْلَاعٌ عَلَى لُغَاتٍ كَثِيرَةٍ فَتَنَظَّمْتُ لَهُ هَذِهِ الْقَصِيدَةَ، وَهِيَ:

مِنْ شَأْنِ أَهْلِ الْهَوَى أَنْ يُفْرَطُوا الْغَزْلَا قَبْلَ الْمَدِيحِ وَإِلَّا غَازَلُوا الطَّلَا^{۲۱}»

(الشدیاق، ۱۸۶۶م: ۳۸۰-۳۷۵)

این قصیده پنج صفحه است و در آن از مدح ملک بهره برده است. گفته شده که شدیاق بعد
از این مدح و بعد از آنکه پادشاه از او خواسته، به اسلام روی آورده است و غیر از این مورد
شدیاق دیگر از شعر در کتاب خود استفاده نکرده است. در فرانسه، در ستایش عبدالمجید، پادشاه
عثمانی، قصیده‌ای سرود و در آن از نبرد او با روسیه یاد کرد و سلطان او را به آستانه خود فرا
خواند. او در پاریس با احمد پاشا بای، زمامدار تونس، آشنا شد و تحت تأثیر بخشش او به بینوایان
قرار گرفت و به تقلید از کعب بن زهیر - که قصیده‌ای در مدح پیامبر سروده بود - قصیده‌ای در
مدح او سرود (فاخوری، ب، ت: ۷۲۵)؛ اما در نوشته‌های باستانی پارسی، با اینکه شعر زیاد یافت
می‌شود، شعری برای مدح پادشاهان و ملوک اروپایی دیده نمی‌شود. شعر او بیشتر در راستای

اینکه از قدیم گفته‌اند، «خر مرض شناس است!» میرزا علیرضا گفته بود، خوب دیگر موردی نداشت که او را پیش من بیاورید، همان خر
می‌توانست او را معالجه بکند! (باستانی پارسی، ۱۳۵۱ش: ۴۷۶)

۲۱. سپس به پاریس بازگشتم و درست در همان زمان پادشاه بعدی کنترل امور سیاسی را به عهده گرفت. او در آن زمان ریاست
مجلس شورا را برعهده داشت و بر مخالفان و حسودان خود پیروز شد؛ لذا برخی از آشنایان به من توصیه کردند که با شعری او را
بستایم. او به زبان عربی آشناست و زبان‌های زیاد دیگری را می‌شناسد، از این رو این شعر را برای او سرودم که عبارت است از:
عادت عشاق این است که قبل از مدح و ستایش معاشقه بسیار کنند و گرنه معاشقه فریبکارانه خواهد بود.

توضیح بیشتر برای مطالب خود است؛ مثلاً در صفحه ۴۸۱ می‌گوید: «وقتی به عنوان سپاه بهداشت به روستا رفتند، مردم به شوخی طعنه زنند و این شعر قدیم شاعر را دربارهٔ طبیبی که به روستا رفته بود، بخوانند:

آن‌ها که ز تیر و تیغ می‌نگریزند / از هیبت کشکاب تو خون می‌ریزند
تو رفته به روستا و شهری به مراد / بیمار همی‌شوند و بر می‌خیزند!»

(باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۸۱)

۳-۱۱ به کارگیری عکس در سفرنامه‌نویسی

کتاب باستانی پاریزی حاوی دست‌نوشته‌ها و عکس‌های او در رابطه سفر وی به اروپا است؛ چیزی که کتاب او را متمایز با سایر سفرنامه‌ها می‌کند و باعث می‌شود که مخاطب تصویر درست‌تری از وصف و شرایط موجود علاوه بر متن با اسناد عکاسی شده داشته باشند؛ مثلاً در صفحه ۴۸۳ پاریزی عکسی از سنگ قبرهای عجیب در قبرستان بزرگ استامبول در جوار انستیتوی تاریخ گذاشته که تصویر درستی از آن سفر به ترکیه ارائه می‌دهد و در ذیل آن می‌نویسد چه تاریخی از این عکس گویاتر؟

در صفحه بعد ۴۸۲ عکسی از مسجد بورصا قرار داده و در ذیل آن این شعر را آورده که:

هرکسی کو به ادب دست بر این در بنهد / اگر از پای درآید به یقین سر بنهد

(عمل محمد المجنون)

و یا در جای دیگر در صفحه ۴۸۸ عکس خود را در جلوی یکی از ساختمان‌های عظیم به نام دیوار حصار شی یون در سوئیس قرار می‌دهد که این عمل در واقع تصویری بسیار زیبا و جالب و درستی برای مخاطب با خواندن این کتاب ایجاد می‌کند. در مقابل شدیاق از این عنصر اصلاً در کتاب خودش بهره نگرفته است و به دادن توضیحات از جاهایی که رفته بود، بسنده می‌کند.

۳-۱۲ موضوع زنان و حجاب

در کتاب و نوشته‌های شدیاق دیدگاه و تحلیل زیادی پیرامون مسائل زنان و حجاب وجود دارد طوری که در نام‌گذاری برخی از بخش‌ها حتی اسم زنان و لباس آنها دیده می‌شود. امری که در نوشته‌های باستانی پاریزی خیلی کم دیده می‌شود. مثلاً در صفحه ۴۵۵ کتاب در وصف دختران میهماندار هواپیما می‌گوید: «این دخترهای زیبا روی هلندی، که میهماندار هواپیمای K.L.M

بودند، واقعا در پذیرایی اعجاز می‌کردند.» (باستانی پاریزی، ۱۳۵۱ش: ۴۵۵) شدیاق در فصلی در کتاب خود به نام نساء الفرنسیس می‌گوید: «لِنِسَاءِ الْفِرْنِیْسِیِّ نِظَافَةً زَائِدَةً عَلَی الْمَلْبُوسِ وَالْمَفْرُوشِ، فَكُلُّ مَا كَانَ لَوْنُهُ الْبِیَاضَ یَبْقَى كَذَلِكَ إِلَى أَنْ یَبْلَى، وَلَكِنْ لَیْسَ لَهُنَّ مِنَ الطَّهَارَةِ نَصِیْبٌ، وَلَهُنَّ أَيْضًا عِنَايَةٌ بَلِیغَةٌ بِتَنْضِیْدِ اثْنِ الْبَيْتِ، وَ...»^{۲۲}(الشدیاق، ۱۸۶۶م: ۳۲۵) او توانسته تحلیل عمیق و دقیقی نسبت به زنان فرانسه ارائه دهد که این امر نوشته او را متمایز می‌کند. شدیاق بر این باور بود که زنان در جامعه مشارکت فعال و مؤثری دارند و باید از حقوق برابر با مردان برخوردار باشند. او رعایت حقوق بشر را از ضرورت‌های جوامع امروز می‌شمرد. (مطوی، ۱۹۸۹م، ج ۲: ۶۷۶-۶۷۳) امری که بسیار کم در نوشته‌های پاریزی به آن توجه شده است.

۱۲-۳ میزان غرب زدگی نویسندگان

به نظر می‌رسد با مطالعاتی که پژوهشگران در این پژوهش انجام داده‌اند عنصر غرب زدگی در آثار این دو نویسنده بزرگ کمتر به چشم می‌خورد و اگر در جایی تعریفی از غرب به میان آمده باشد، به دلیل جذاب بودن و دوست داشتن است و اینکه هر دو نویسنده آرزوی پیشرفت کشور خود را دارند و فکر می‌کردند که چه خوب می‌شد اگر این تکنولوژی و فرهنگ در کشور خودشان نیز وجود داشت که این عدم غرب‌زدگی نشان‌دهنده اصالت هر دو نویسنده است.

نتیجه

مکتب آمریکایی بیشتر مایل است ادبیات را به عنوان یک پدیده جهانی و در ارتباط با سایر شاخه‌های دانش بشری و هنرهای زیبا معرفی کند. این تحول نشانه توسعه طبیعی تاریخ بشر است. از قومیت به ملیت و بعد به انسانیت و بشریت؛ در همین راستا نویسندگان مقاله به این نتیجه رسیدند که هر دو نویسنده در سبک نگارشی در سفرنامه‌نویسی خود شبیه هم بودند و مسائلی مشترک در بین نویسندگان به چشم می‌خورد. این مسائل مشترک شامل جذاب بودن معماری اروپا از نظر دو نویسنده، جذاب بودن نوع البسه و نوع پوشش آنها، وصف ساختمان‌ها،

۲۲. زنان فرانسوی در لباس و وسایل خود بسیار تمیز هستند، هر چیزی که به رنگ سفید باشد تا زمانی که فرسوده شود به همین شکل باقی می‌ماند. اما سهمی از طهارت ندارند و در چیدمان اثاثیه خانه نیز بسیار دقت می‌کنند.

وصف تکنولوژی و... است که از این مهم برای نگارش موضوعات خود بهره گرفته‌اند. شدياق و پاریزی از نظر سبک نگارش با هم تفاوت‌هایی دارند. به نظر می‌رسد باستانی پاریزی در کتاب خود با بهره گرفتن از شوخی، حکایت، خاطره، شعر و ضرب‌المثل متن خود را زیباتر و ساده تر کرده است تا برای همگان نیز قابل فهم‌تر، جذاب‌تر و گیراتر تا مخاطب را کمتر از خواندن متن واقعی خسته کند، وی با آوردن عکس‌ها و دست نوشته‌هایی از سفر خود باعث شده که مخاطب تصویر کاملاً شفاف و درست‌تری از اروپا به دست بیاورد؛ اما در مقابل شدياق با ارائه توضیحاتی خشک و اعداد و ارقام، مخاطب را گاهی خسته می‌کند و رغبتی برای خواندن ادامه کتاب باقی نمی‌گذارد.

به علاوه باستانی پاریزی علاوه بر اروپا، به شهرهای کشور خود نیز سفر می‌کند. از شرق شروع می‌کند تا به غرب برسد؛ اما سفر شدياق به برخی کشورهای اروپایی محدود می‌شود. اما به نظر می‌آید در مورد برخی موضوعات پاریزی کمتر سخن گفته است، مثل زنان و مسئله حجاب در حالی که در کتاب شدياق در مورد آن سخن گفته است. این کتاب مجموعه‌ای از نکات جالب توجه وی هنگام سیاحت در اروپا، از جمله بیان احوال مردم آن سامان و آداب اجتماعی آنها و مقایسه با آنچه در شرق وجود دارد، است؛ اما در کتاب باستانی پاریزی به آن اشاره‌ای نمی‌شود. بحث در مورد مسائل فرهنگی در کتاب باستانی بیشتر از کتاب شدياق به چشم می‌خورد. به نظر می‌رسد موضوع در تفاوت سلیقه و نگاه است. انگار که باستانی پاریزی بیشتر به موضوعات فرهنگی و معنوی اهمیت می‌داده و شدياق بیشتر ظواهر امور و مسائل اقتصادی را دوست داشته است.

به هر حال این دو نویسنده از نویسندگان برجسته زمان خود بودند که آثار برجسته‌ای را حتی برای زمان ما به جا گذاشته‌اند. این دو نویسنده با توجه به تحصیلات و روشن فکر بودن، بسیار خوب توانسته‌اند تحلیلی درست، به‌جا و دقیق از مشاهدات خود از اروپا ارائه بدهند.

۴- منابع و مصادر

قرآن کریم، ترجمه فولادوند، قم: چاپخانه قم

- آبی عبد الله، عبدالله، (۲۰۰۰م)، تاریخ الموازنه و مسیحی الشرق عبر العصور، بیروت
- آبی رزق، یوسف، (۱۳۸۳ق)، «أحمد فارس الشدياق»، مجلة العرفان، المجلد الواحد و

- الخمسون، ربیع الأول، صص ۳۵-۳۲
- ب.ن (۱۳۱۱ق)، الشیخ أحمد فارس الشدیاق (وصف مؤلفاته)، مجله الهلال، السنة الثانية، ۲۵ رمضان، الجزء ۱۵، ۴۵۶-۴۵۳
  - البابا، محمد زهیر، (۱۴۲۳ق)، «باب أعلام من التراث: أحمد فارس الشدیاق: دراسة موجزة لمكانة أسرته وقصة حياته و تنقلاته»، مجلة التراث العربی، العدد ۸۷-۸۶، صص ۳۴۵-۳۲۹
  - باستانی پاریزی، محمد ابراهیم، (۱۳۵۱ش)، از پاریز تا پاریس، تهران: انتشارات امیرکبیر
  - تیمداری، احمد؛ شجاعی، عطیه سادات، (۱۳۹۶ش)، «پایه های نظری و روش های مطالعه ادبیات تطبیقی در مکتب فرانسوی»، مجلة ادبیات تطبیقی (ویژه نامه فرهنگستان)، ش ۱۵، صص ۷۳-۵۷
  - تمیمداری، احمد؛ لک، ایران، (۱۳۹۵ش)، «بررسی تطبیقی ساختار مناظره و گفت و گوی قهرمانان در شاهنامه فردوسی، ایلیداد و ادیسه هومر (برپایه برخی دستاوردهای مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی با تکیه بر روش تحلیل گفتمان انتقادی)، نشریه پژوهش های ادبیات تطبیقی، ش ۲، صص ۱۷۵-۱۳۳
  - زیدان، جرجی، (بی تا)، تراجم مشاهیر الشرق فی القرن التاسع عشر، بیروت: دار المکتبة الحیاء
  - سعدی شیرازی، گلستان، (۱۳۹۸ش)، تهران: انتشارات مرسل
  - الشدیاق، أحمد فارس، (۱۸۶۶م)، كشف المخبأ عن فنون أوروبا، القاهرة: دار الكتاب المصری
  - صلح، عماد، (۱۹۸۷م)، احمد فارس الشدیاق، آثاره و عصره، بیروت
  - عبود، بک مارون، (۱۳۶۵ق)، «اعلام النهضة الحديثة: أحمد فارس الشدیاق ۱۸۸۷-۱۸۰۴»، مجلة الكتاب، السنة الأولى، الجزء ۱۰، صص ۶۰۶-۵۸۷
  - عوض، إبراهيم، (۱۳۹۷ش)، «مختارات الصحف: الشدیاق فی أوروبا ۱۸۸۷-۱۸۰۵»، مجلة العرفان، المجلد الخامسة و الستون، جمادی الأولى، الجزء ۵، صص ۶۳۰-۶۲۴
  - فاخوری، حنا، (بی تا) همایش دانشنامه جهان اسلام، مترجم: بوذرجمهر، حیدر، ج ۲۶، صص ۷۲۵-۷۲۷
  - محمد تبریزی، احمد، (۱۴۰۲ش)، «سفر به دور دنیا»، روزنامه ایران، ویژه نامه پلاس نوروز ۶، ۴ فروردین ۱۴۰۲، ص ۳

- مطوی، محمد هادی، (۱۹۸۹م)، احمد فارس الشدایق: ۱۸۰۱-۱۸۸۷، حیاته و آثاره و آراؤه فی النهضة العربیة الحدیثة، بیروت
- الموسی، خلیل، (۱۴۲۷ق)، «أنواع الروایة فی سوریه»، مجلة المعرفة، العدد ۵۲۰، صص ۱۰۸-۸۹
- نویهض، عجاج، (۱۹۷۲-۱۹۸۳م)، بروتوکولات حکماء صهیون، دمشق
- ولک/ وارن، رنه/ آوستن، (۱۳۷۳ش)، نظریه ادبیات تطبیقی، ترجمه ضیاء موحد، پرویز اتابک، تهران: انتشارات علمی- فرهنگی
- یوست، فرانسوا، (۱۳۸۷ش)، مفهوم ادبیات جهان، فصلنامه تطبیقی دانشگاه آزاد اسلامی جیرفت، س ۲، ش ۵

منابع لاتین

- **Holy Quran**, translated by Foladvand, Qom: Qom Printing House
- Abboud, Bek Maroon, (1365 AH), "Illam al-Nahda al-Hadith: Ahmad Faris al-Shadiyaq 1804-1887", Al-Katab magazine, Sunnah al-Awli, part 10, pp. 587-606
- Abi Abdallah, Abdallah, (2000), Tarikh al-Mawazna and Christianity of the Middle Ages, Beirut
- Abi Rizq, Youssef, (1383 AH), "Ahmad Faris Al-Shadyaq", Al-Irfan Magazine, Al-Wahed and Al-Khamsoon, Rabi' Al-Awwal, pp. 35-32
- Al-Baba, Muhammad Zuhair, (1423 A.H.), "Bab ``Alam Man Al-Turath: Ahmad Faris Al-Shadiyaq: A Brief Study of His Family's Lamkan and the Story of His Life and Changes", Al-Turath Al-Arabi Magazine, No. 87-86, pp. 329-345
- Al-Mousa, Khalil, (1427 A.H.), "Types of Al-Rawaiya in Syria", Al-Majda Al-Marafa, No. 520, pp. 108-89
- Al-Shadyaq, Ahmed Faris, (1866 AD), Discovering the hidden art of Aruban techniques, Cairo: Dar al-Katab al-Masri.
- Bastani Parisi, Mohammad Ebrahim, (1351), From Pariz to Paris, Tehran: Amirkabir Publications
- Ewaz, Ibrahim, (2017), "Mukhtarat Al-Sahf: Al-Shadiyaq in Aruba 1805-

1887", Al-Irfan Magazine, Volume 5 and Elston, Jamadi Al-Oli, Part 5, pp. 630-624

- Fakhouri, Hana, (Bita) Islamic World Encyclopaedia Conference, translator: Bozarjamehr, Haider, vol. 26, pp. 727-725.
- Matvi, Mohammad Hadi, (1989 AD), Ahmad Faris al-Shadiyaq: 1801-1887, Life and Works of the Arab Renaissance, Beirut.
- Mohammad Tabrizi, Ahmad, (1402), "Journey around the world", Iran Newspaper, Plus Nowruz Special 6, April 4, 1402, p. 3
- No name. (1311 AH), Al-Sheikh Ahmad Faris Al-Shadyaq (description of his compositions), Al-Hilal Magazine, Sunnah Al-Thaniyyah, 25 Ramadan, Part 15, 456-453
- Novaihaz, Ajaj, (1972-1983), Protocols of the Sages of Zion, Damascus
- Saadi Shirazi, Golestan, (2018), Tehran: Mersal Publications
- Solh, Emad, (1987), Ahmad Faris al-Shadiyaq, Atareh and Asreh, Beirut
- Zidan, Jerji, (B.T.A.), Translations of the famous people of the East in the 19th century, Beirut: Dar al-Maktaba al-Hayat.

